

PM

**Utredning av artrik väggkantsmiljö,
sträckan Skaulo-Puoltikasvaara, väg E 10.**
-Bedömning av botaniskt värde och förslag till åtgärder.

Gällivare kommun, Norrbottens län

2016-02-10

PM

**Utredning av artrik vägväggkantsmiljö, sträckan Skaulo-Puoltikasvaara, väg E 10.
-bedömning av botaniskt värde och förslag till åtgärder.**

Datum: 2016-02-10

Utgivare: Trafikverket

Utförare: Licab AB

Storgatan 11, 972 38 Luleå.

Telefon: 0920-184 48

E-post: trafikverket@trafikverket.se

Telefon: 0771-921 921

Författare och uppdragsansvarig: Håkan Tyrén

Omslagsfoto: Slätterblomma är en art som har utvecklat speciellt tidigblommande former som gynnats av hävd. Foto: Håkan Tyrén

Bakgrund

Trafikverket planerar att genomföra åtgärder för att förbättra trafiksäkerheten på sträckan Avvakko-Lappesuando. En del i planeringsarbetet har varit att genomföra en naturvärdesinventering på sträckan för att identifiera och avgränsa objekt som är av stort värde för den biologiska mångfalden.

Under utredningsarbetet inför naturvärdesinventeringen noterades att sträckan mellan byarna Skaulo- Puoltikasvaara var utpekad som artrik vägkant. Vid tidigare vägkantsinventeringar 1996 respektive 2000 hade bl.a. de rödlistade arterna höstlåsbräken^{NT} och topplåsbräken^{VU} noterats. Vid senare uppföljning (2002?) har arterna inte återfunnits. Arterna är heller inte inrapporterade i artportalen. Under naturvärdesinventeringen år 2015 kunde varken höstlåsbräken eller topplåsbräken noteras. Naturvärdena på den aktuella sträckan bedömdes vid naturvärdesinventeringen 2015 som ordinära och uppfyller inte kriterierna för påtagliga eller höga naturvärden.

Utifrån resultatet av naturvärdesinventeringen och eftersom höstlåsbräken och topplåsbräken är arter med specifika biotopkrav bedöms arterna inte finnas längs hela den sträcka som utpekats som artrik vägkant. Trafikverket har därför gett Licab i uppdrag att identifiera de miljöer längs vägsträckan där arterna bedöms ha de bästa växtförutsättningarna och rekommendera vilka åtgärder som behöver vidtas för att gynna arternas fortlevnad.

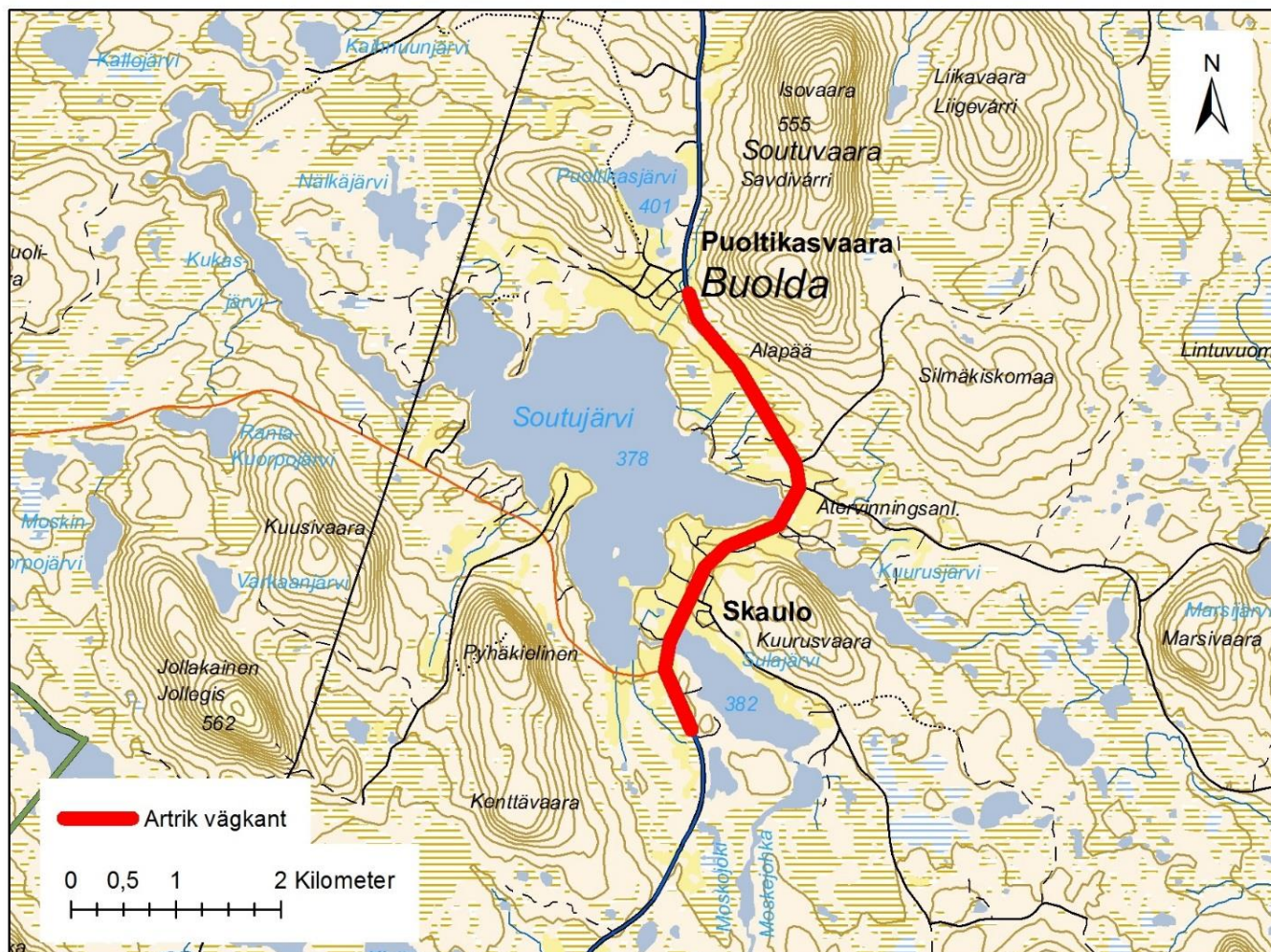
Projektet Artrika vägkanter

Projektet "Artrika vägkanter" startades inom Vägverket 1994 med mål att identifiera och bevara artrika vägkantmiljöer. Huvudsak har det varit konkurrenssvaga växtarter som hittat en fristad i vägkanterna. De naturliga biotoperna för dessa arter är öppna biotoper i bergsmarker, alvar, öppna myrar, fjällhedar eller andra miljöer med naturliga störningar. Historiskt sett har det gamla jordbrukslandskapet och de traditionella slåtterhävden gynnat en biologisk mångfald genom att skapa en förändrad konkurrenssituation mellan större, konkurrensstarka arter och mindre arter som kräver kontinuerliga störningar för att hävda sig i konkurrensen. Det moderna jordbruket och en minskande jordbruksareal har inneburit att denna unika flora som är knuten till ängs- och betesmarker kraftigt har minskat. 65 % av de kärlväxter som idag är rödlistade i Sverige är kopplade till biotoper som är hävdgynnade. (Sjölund 2013).

Som ett resultat av skötsel av vägkanterna genom röjning och slåtter av hög vegetation skapas förutsättningar och habitat för arter som tidigare varit bundna till slåtter- och betesmarker. Faktum är att idag finns majoriteten av den hävdgynnade floran i vägkanter och flera av dessa är rödlistade. Detta är arter som framför allt är kortvuxna och konkurrenssvaga, men som är väl anpassade till störningar (Runesson 2012).

Artrik vägmiljö vid Skaulo-Puoltikasvaara

Skaulo-Puoltikasvaara ligger ca 50 km norr om Gällivare längs väg E10. Den utpekade artrika vägmiljön börjar strax söder om Skaulo och går vidare norrut, på östra sidan om sjön Soutujärvi. Både Skaulo och Puoltikasvaara ligger lite högre beläget vid foten av bergskullarna (Kuurusvaara respektive Puoltikasvaara). Den mellanliggande sträckan går genom ett blötare myrområde som har dikats ur för att skapa mer odlingsmark. Dessa marker hävdas inte längre och håller på att förbuskas.

Figur 1. Kartan visar sträckan som är markerad som artrik vägkant.

Sträckan Skaulo-Puoltikasvaara inventerades och identifierades 1996 som artrik vägkant med beskrivningen: "Omväxlande bebyggelse, ängar och skog. Artrika vägkanter med hotarterna topp- och höstläsbräken, även fjällgröe, låsbräken, fjälltimotej, rödfibbla samt ett flertal hävdgynnade arter." En uppföljning av inventeringen gjordes 2002 då både topp- och höstläsbräken noterades igen. Vid ytterligare en uppföljande kontroll 2007 hade underhåll av vägen skett och det finns en kommentar i GIS-skiktets attributtabell (Trafikverket 2015) om en fläckvis påverkan i slänterna samt en påverkan i asfaltskanten. Vid uppföljningen 2007 kunde ingen av de rödlistade arterna återfinnas. En anmärkning finns också att objektet ingick i uppföljningsprogram 2002 men utgick p.g.a. tidsbrist. Tyvärr är de rödlistade arterna inte koordinatsatta och går därmed inte att härleda till annat än att de är noterade någonstans på den 5 100 meter långa sträckan.

I Trafikverkets miljöwebb står följande data kring den artrika vägkanten i Skaulo-Puoltikasvaara:

Viktigaste artinslag:	Kattfot, tuvull, ögontröst, ormrot, klotpyrola, ängsskallra, kvastfibbla, gullris, slätterblomma
Värdeklass:	o- (Ej bedömd).
Motivering till klassning:	Hävdgynnade arter, mycket kattfot

Vid uppföljning 2007 är följande "övriga arter" noterade:

Rödklöver, mjölke, ängskovall, hjortron, skogsstjärna, rosling, nickstarr, flaskstarr, lingon, kråkbär, brunven, vitklöver, strängstarr, åkerfräken, smörblomma, blåtåtel, lämmelstarr.

Vid naturvärdesinventeringen sommaren 2015 vandrades hela sträckan igenom för att identifiera naturvärdesobjekt knutet till dels biotop men också till skyddsvärda arter (fridlysta eller rödlistade). Inga skyddsvärda arter noterades och större delen av sträckan hyste en förhållandevis högvuxen vegetation av gräs och andra konkurrensstarka arter såsom mjölkört, midsommarblomster och borsttistel. Detta syns mest tydligt längs de gamla utdikade och igenvuxna ängarna som ligger mellan Skaulo och Puoltikasvaara. Här ses även effekter av en genomförd dikning där ett erosionsskydd med grövre sten täcker delar av slänterna. På de sträckor där den kringliggande marken är torrare, påträffas en mer konkurrenssvag och hävdgynnad växtlighet.

Sammanfattningsvis består vegetationen på sträckan Skaulo- Puoltikasvaara av förhållandevis vanliga kärlväxtarter. De observationer som utgör undantaget är de tidigare noterade topp- och höstlåsbräken. Om dessa arter finns kvar efter 2002 är svårt att veta, dels eftersom låsbräkenarterna är små och kan vara svåra att hitta och inte minst eftersom de ovanjordiska bladen hos de flesta låsbräkenarterna inte visar sig varje år. Det gör att det kan finnas en låsbräkenlokal utan att den upptäcks under en inventering. Ofta är det faktiska förekomsten på en låsbräkenlokal som regel flerdubbel större än den synliga (Naturvårdsverket 2015).

Habitatpreferens för topp- och höstlåsbräken

Generellt påträffas de flesta låsbräkenarterna på gräsbevuxen kulturmark som tidigare slåttats eller betats. Särskilt väl tycks både topp- och höstlåsbräken trivas på torr ängsmark, gärna i områden med hedartad, hårdpackad grässvål vid gamla torp och på magra fäbodan. De kan även hålla tillgodo med annan ängsartad mark längs skogsvägar och stigar, utefter kraftledningsgator, vid skjutbanor och t.o.m. på mossdegenererade gamla åkervallar. Inte sällan påträffas flera låsbräkenarter i samma miljö (artdatabanken 2016).

De delar av sträckan som habitatmässigt är mest optimalt för topp- och höstlåsbräken, med en fortsatt lågvuxen och hävdad vegetation på hårdpackad torr mark, ligger i anslutning till byarna Skaulo och Puoltikasvaara. Dessa delsträckor är markerade i figur 2.

Den avgränsade delsträcka med mest gynnsamt habitat som går genom Skaulo är ca 2000 meter och delsträckan vid Puoltikasvaara är ca 700 meter. Den mellanliggande delen som består av äldre utdikad slättermark kan förvisso vara mossdegenererad och utgöra ett alternativt substrat för låsbräkenarterna, men dessa miljöer ligger huvudsakligen utanför vägområdet och berörs försumbart vid en vägbreddning. Habitatpreferensen som låsbräkenarterna uppvisar har de flesta hävdgynnade arter gemensamt.

Figur 2. Kartan visar de delsträckor som uppvisar de mest gynnsamma habitaterna för hävdgynnade arter i allmänhet och för låsbräkenarterna i synnerhet.

Förslag på åtgärder vid planerat vägarbete som minskar effekterna på hävdgynnade arter.

Det är oundvikligt att vid en vägförbättringsåtgärd eller vägombyggnad helt undvika att påverka vegetationen i vägdikena. Det finns däremot ett par metoder för att minska påverkansgraden.

En metod går ut på att lämna kvar öar av opåverkad vegetation i vägkanterna som sedan kan återkolonisera de kringliggande slänterna. Denna metod fungerar vid dikesrensningar och mindre åtgärder.

Den andra metoden som är mer anpassad till större markarbeten, är att skala av den befintliga vegetationsytan och det yttersta jordlagret för att återföra denna i de nyanlagda vägslänterna efter utfört arbetet. Den fröbank som finns i det jordlager som återförs gynnar en snabb återkolonisering i de nya vägslänterna. Låsbräkenarterna har en komplicerad förökningscykel där förökning sker helt och hållet underjordiskt. Efter befruktning utvecklas en liten lodrät jordstam, som långsamt tillväxer i flera år innan de ovanjordiska bladen visar sig. Det har visat sig att det kan finnas befruktade gametofyter och inaktiva jordstammar osynliga som för kortare och längre tid kan säkra säkrar förekomsten mot tillfälliga miljöstörningar (Naturvårdsverket 2015). Dessa gametofyter och jordstammar återförs också om den tidigare vegetationsytan med underliggande jordlager återförs.

Låsbräkenarterna kan sägas vara opportunistiska specialister, eftersom de helst gror på mark som drabbas av någon sorts störning som reducerar växttäcket, men samtidigt har strikta krav på habitatet. Populationen finns kvar så länge konkurrensförhållandena bibehålls genom hävd, torka eller återkommande slitage (Naturvårdsverket 2015).

De åtgärder som föreslås för att skapa så goda förutsättningar som möjligt för hävdgynnade växter, inklusive höst- och topplåsbräken, är att det yttersta vegetationslagret i de befintliga slänterna, tillsammans med det närmast underliggande jordlagret lyftas bort och mellanlagras på lämplig plats. När åtgärderna på vägen är klara återförs jord- och vegetationslagret till de nya slänterna på de sträckor som är utpekade i figur 2, vilka hyser de mest optimala habitatet.

Källor

Artdatabanken. 2016. Artfakta topplåsbräken: <http://artfakta.artdatabanken.se/taxon/165>
Artfakta höstlåsbräken: <http://artfakta.artdatabanken.se/taxon/167>

Naturvårdsverket. 2015. Åtgärdsprogram för låsbräknar i hävdade marker, 2014-2018.
Rapport 6550. Mars 2014.

Runesson, K. 2012. Vegetation och flora i vägkanter – effekter av olika metoder för skötsel och underhåll. Kunskapssammanställning. CBM:s skriftserie 63. Centrum för biologisk mångfald.

Sjölund, M. 2013. Utvärdering av skötseln i artrika vägkanter i Trafikverkets- Region Mitt. Examensarbete i biologi, 15 hp. Umeå universitet.

Trafikverket. 2015. Artrik vägkant. Gisdata-lager med uppgifter om artrika vägkanter i Sverige.

TRAFIKVERKET

Trafikverket, 971 25 Luleå. Besöksadress: Sundsbacken 2-4.
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 010-123 50 00

www.trafikverket.se